

Szőllősy Gábor

Végzettségek:

- Okleveles agrármérnök (Gödöllő, 1980)
- Festménybecsüs (OKJ)
- Műtárgybecsüs (OKJ)

Kutatási területe:

- Szarvasmarha-tenyésztés történet
- Lótenyésztés-, és lóhasználat-történet
- Néprajz - Pásztoreszközök
- XVI-XVII. századi török viselettörténet

Korábbi munkahelyek:

- ÁTK Állattenyésztési Kutatóintézet, Lótenyésztési Csoport, tudományos segédmunkatárs
- Magyar Mezőgazdasági Múzeum, muzeológus

Jelenleg:

A Magyar Mezőgazdasági Múzeum nyugalmazott muzeológusa

KÉT KÍSÉRLET A MAGYAR SZÜRKE SZARVASMARHA MEGMENTÉSÉRE

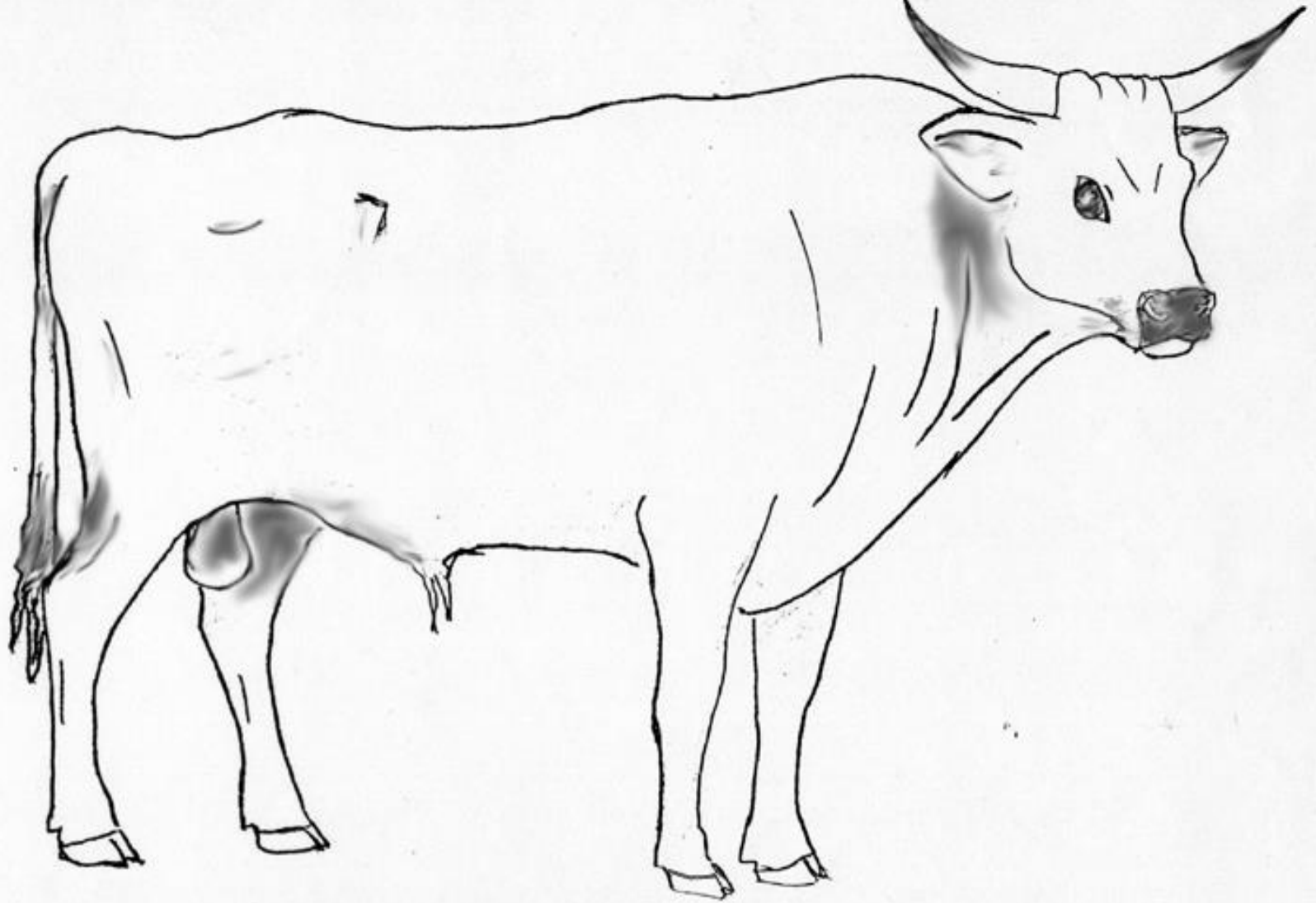
dr. Szöllősy Gábor

ny. múzeumi főtanácsos

Magyar Mezőgazdasági Múzeum

A honfoglaló magyarok szarvasmarháit legtöbbször a magyar szürke fajta XIX – XX. századi változatához hasonlónak képzelik el.

A közhiedelemmel ellentétben a honfoglalás kori magyar szarvasmarha külső megjelenése lényegesen különbözött a mai magyar szürke szarvasmarhától.

A mai magyar szürke
szarvasmarha típusjegyeit
mutató régészeti csontleletek
csak a XIV - XV. századtól
ismeretesek.

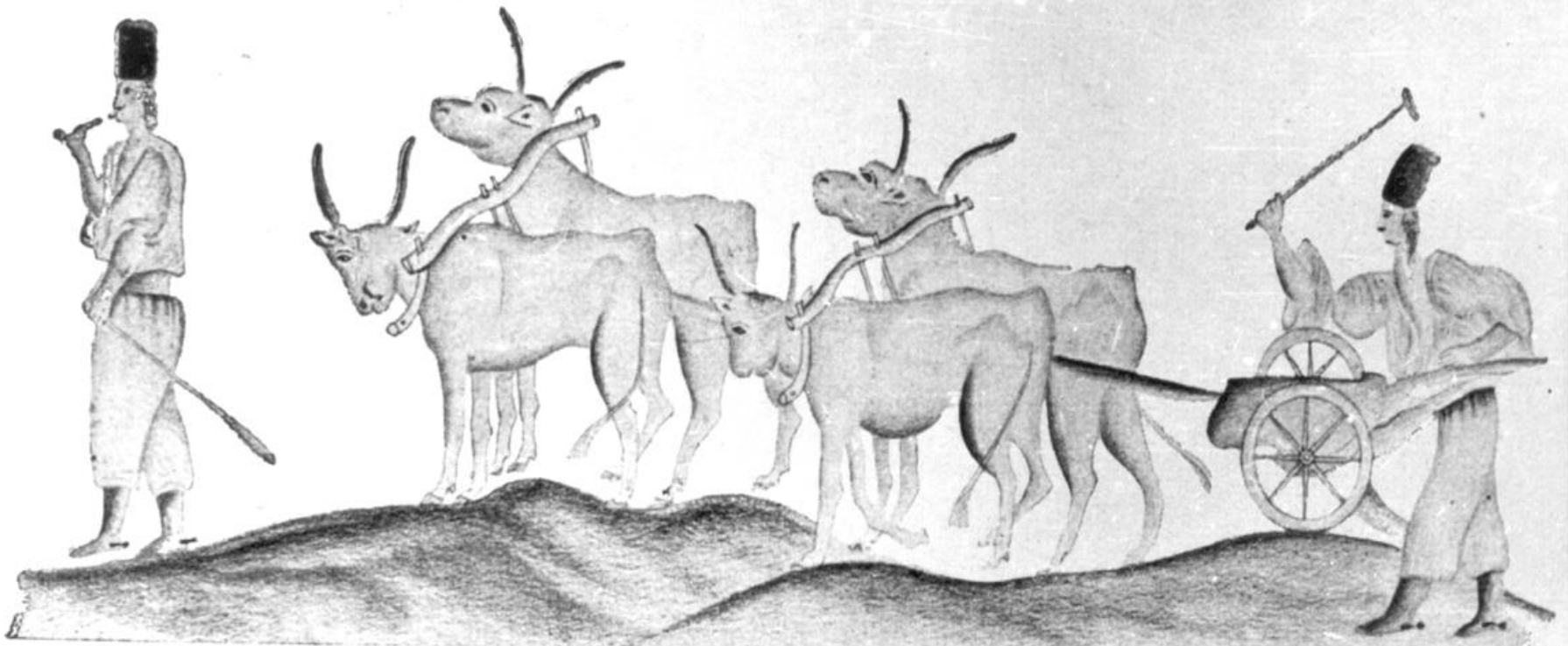
Ez nem jelenti azt, hogy
innen kezdődne a fajta
története,

de a gazdasági környezet
változásaihoz már a
szervezett tenyésztői munka
kezdete előtt folyamatosan
alkalmazkodott.

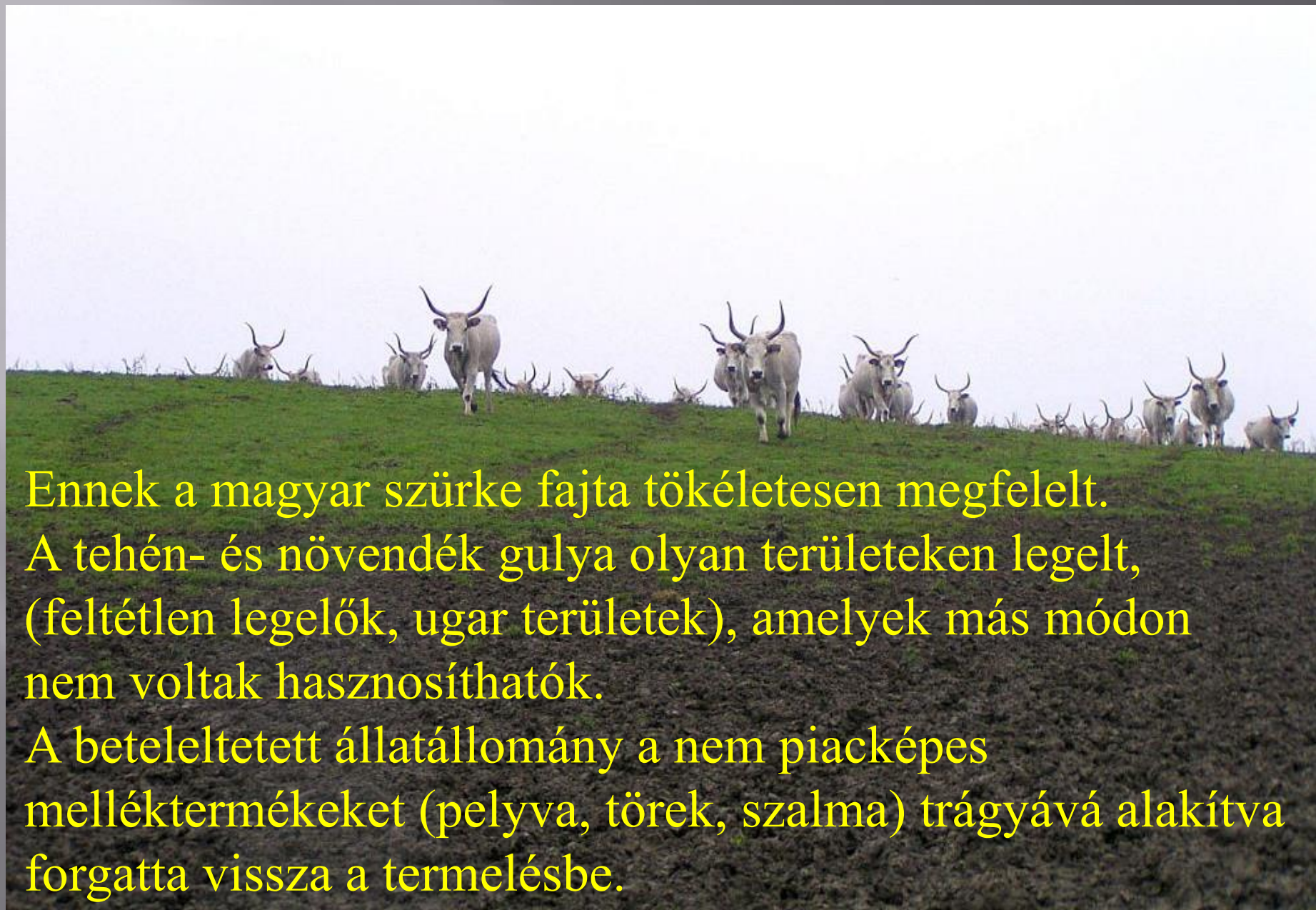
A fajta előnyös tulajdonságainak kialakulásához nagyban hozzájárul, hogy a XVI-XVII. században a vágómarhát legelőn hizlalták és lábon hajtották a „célállomásig”.

Az 1700-as évek elejétől az osztrák vámpolitika lehetetlenné tette a vágómarha-kereskedelmet, így a magyar szürke fajta fejlődése is új irányt vett: igásmarhává alakult át.

A XIX. század második feléig általános volt a nyomásos gazdálkodás, a külterjes gabonatermesztés. Itt a szarvasmarha-tenyésztés két fő célt szolgált: az igásökör-nevelést és a gabona melléktermékek hasznosítását.

Ennek a magyar szürke fajta tökéletesen megfelelt.

A tehén- és növendék gulya olyan területeken legelt, (feltétlen legelők, ugar területek), amelyek más módon nem voltak hasznosíthatók.

A beteleltetett állatállomány a nem piacképes melléktermékeket (pelyva, törek, szalma) trágyává alakítva forgatta vissza a termelésbe.

Nincs hűtőgép, pasztörözés → a tejet nem lehet tartósítani. Nincs vasúthálózat → a tejtermékeket nem lehet nagy távolságra szállítani.

→ A magyar szürke fajtában nem törekedtek a tejtermelés fokozására

A kiváló ígás magyar szürke ökrök iránt csak lassan csökkent a kereslet. A közgazdasági környezet nem kényszerítette ki idejében a tej- és hústermelő képesség fejlesztését.

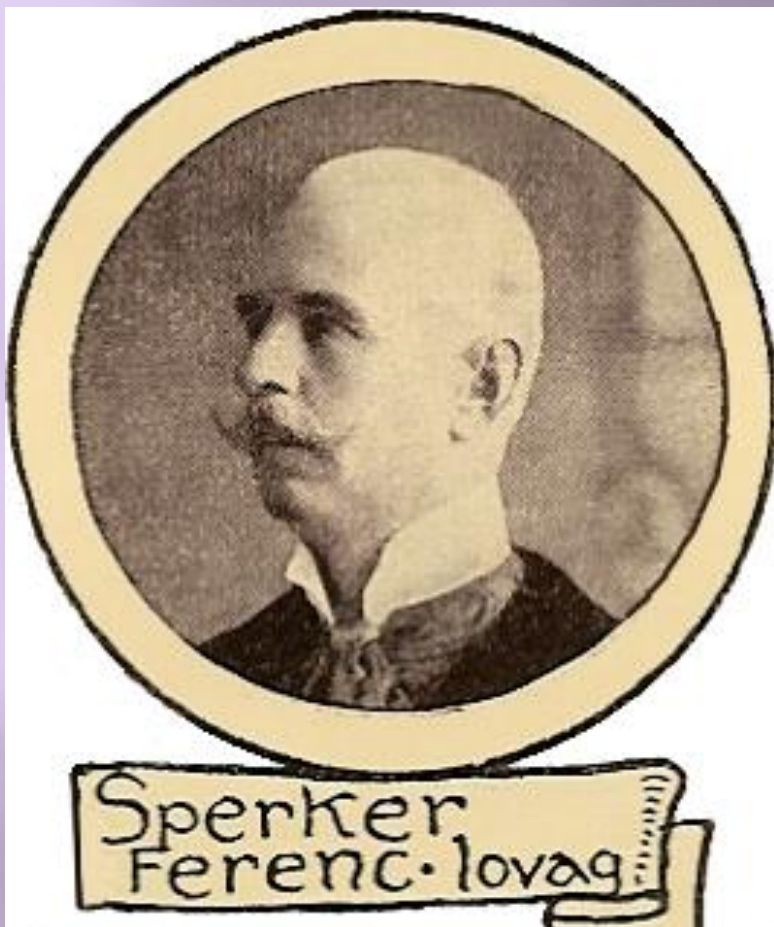
A XX. század elejére a fajta kiszolgáltatott helyzetbe került. Az igásökör iránti igény csökkenése a fajta kihalásával fenyegetett. Egy-egy válság (pl. az 1929-33. évi) a traktortól az igásökörhöz való visszatéréssel lassította a hanyatlást, de a folyamat nem fordult vissza. A magyar szürke fajta megmentése érdekében szervezett cselekvésre volt szükség.

E próbálkozások közül az 1945 előtti két legfontosabbat szeretném ismertetni.

**ERDÉLYI JELLEGŰ
MAGYARFAJTA
SZARVÁSMARHÁT
TENYÉSZTŐK EGYESÜLETE
KOLOZSVÁR, 1911-1914**

*

**SPERKER Ferenc és SZÁSZ Ferenc,
az egyesület két vezetője**

Az egyesület céljai

- ▣ A fajtában rejlő potenciális termelőképessegek felszínre hozása.
- ▣ Egy minden irányba alakítható hármas hasznosítású típus létrehozása.
- ▣ A kiváló igás tulajdonságok változatlan megőrzése.
- ▣ A szervezet elfinomodásának meggátlása.

Megfelelő
takarmányozás
(menyiség és
minőség)

- ▣ Növendékek
egy évvel
korábban váltak
tenyészéretté
- ▣ A tinókat egy
évvel korábban
lehetett járomba
szoktatni

*A tejtermelésben a fajtáról addig elképzelhetetlen
eredményeket értek el.*

*Pl. Jósika báró tehenészetében 2500 liter volt az
átlagos laktációs termelés.*

Kidolgozták a „javított magyar-erdélyi szarvasmarha” fajtastandardját és megkezdték a tenyészállatok törzskönyvi ellenőrzését.

Az egyesület célja volt a bevált új módszerek terjesztése, de a "javított erdélyi-magyar marha" mégis néhány zseniális tenyésztő egyéni csúcs-teljesítménye maradt. Tenyészállataik sok és jelentős elismerést arattak a századelő kiállításain, de módszereik nem tudtak elterjedni. Ebben jelentős része volt az első világháború kitörésének, hiszen így az egyesület csak három évig működhetett. Másrészt viszont az egyesület alapítói a saját felkészültségükhöz mérték a célokat és módszereket, ami nagy hozzáértést, tenyésztési fegyelmet, következetességet és a fajta iránti fanatikus elkötelezettséget kívánt meg. Ez pedig nem volt (és ma sincs) meg minden átlagos gazdában.

1918 és 1933 közt két nagy változás volt a magyar szürke igásökrök iránti kereslet alakulásában, ami felhívta a szakemberek figyelmét a fajta kiszolgáltatott helyzetére és megőrzésének fontosságára.

Erdély elvesztése miatt csökkent az igásökör kínálat, viszont nőtt a kereslet.

A pengő kibocsátása, a gazdaság stabilizálódása után a traktor kezdte visszaszorítani az ökör használatát, de ez is csak az 1929-33-as gazdasági válságig tartott. Mivel a traktornak szinte minden költsége készpénzben jelentkezett, a kisebb gazdaságok visszatértek az igásökörhöz, ahol az "üzemanyagot" természetben tudták biztosítani.

Ez a rövid idő alatt lejátszódó két nagy változás hívta fel a figyelmet a magyar szürke fajta megőrzésének fontosságára.

Átrendeződés az ökörnevelésben

- ▣ A nagybirtokok elestek az olcsó legelőktől,
➔ a tinónevelés költségérzékeny lett.
- ▣ A kiskgazdaságokban a tehén igázása és fejése a költségeket csökkentette.
- ▣ A „kézben” nevelt tinók egy évvel korábban befoghatók. ➔ A kiskgazda igásökör olcsóbb.
- ▣ A kizárólag igázásra használt állatokat csak a 300 holdnál (177 ha) nagyobb birtokon lehet kihasználni. ➔ A nagybirtokos nem maga neveli az igásökröket, hanem kiskgazdaságoktól vásárolja.

**PIACSEK András,
aki a magyar
szürke fajta
számára
életbevágóan
fontos összefüggést
ismert fel
az 1930-as években**

A fenti munkamegosztás azonban csak ott lehetett tartós, ahol a kisgazdaságok csak házi szükségletre termeltek tejet. Ha a tejet eladásra termelik, akkor az igázott és fejt magyar szürke tehén a hármas hasznosítású nyugati fajták konkurenciájával kerül szembe.

Minél fontosabb értékmérő tulajdonság a tejtermelés, a magyar szürke annál kevésbé állja ezt a versenyt.

Így paradox módon a magyar szürke fajtában a tejtermelés növelését célzó munka a fajta megmentése helyett a tarka marha felé irányítja a kisgazdákat.

PIACSEK András ezt felismerve javasolta a hagyományos gulyabeli tartáshoz való visszatérést.

A klasszikus heverőgulyabeli tehéntartáshoz való visszatérés volt az a pont a fajta történetében, amikor a reálisan gondolkodó tenyésztők kénytelenek voltak belátni, hogy a fajta “tenyésztési kereteit csupán a belföldi ököranyag-szükségletnek kielégíthetése szabja meg”.

Indult ugyan még néhány tejtermelési kísérlet a magyar szürke fajtával, de ezek nem befolyásolták sorsának alakulását.

**Az 1930-as években „népies törzstenyészetek”,
(„ötvenes gulyák”) jöttek létre.
Egy-egy gulyába ötven tehén és egy bika tartozott.**

Az ötvenes gulyák rendszere - bár a fajta megőrzését, sőt javítását szolgálta - visszavezetett a heverő gulya gazdaságossági problémáihoz.

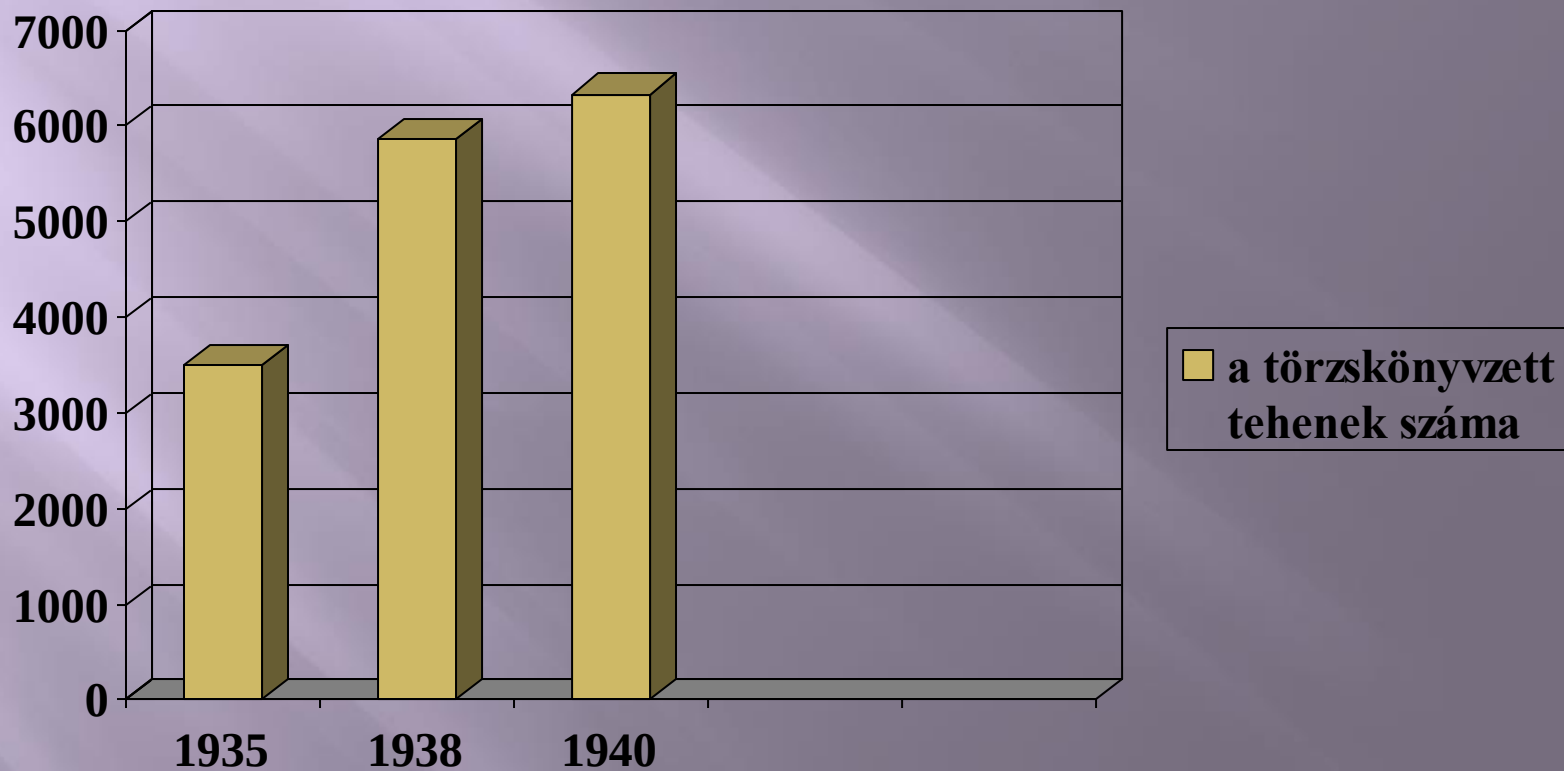
A tinónevelést nemcsak a fejés és a tehén igázása révén elérhető nyereség elmaradása drágította, hanem a legelőbérlet és a pásztorbér is. Így azok a kisgazdák, akik ötvenes gulyába járatták a teheneiket, rá is voltak utalva a Földművelésügyi Minisztérium által 1935 és 1942 között a törzskönyvezett tehenek után folyósított tenyésztési segélyre.

(1942 után csak az elit tehenek után járt segély).

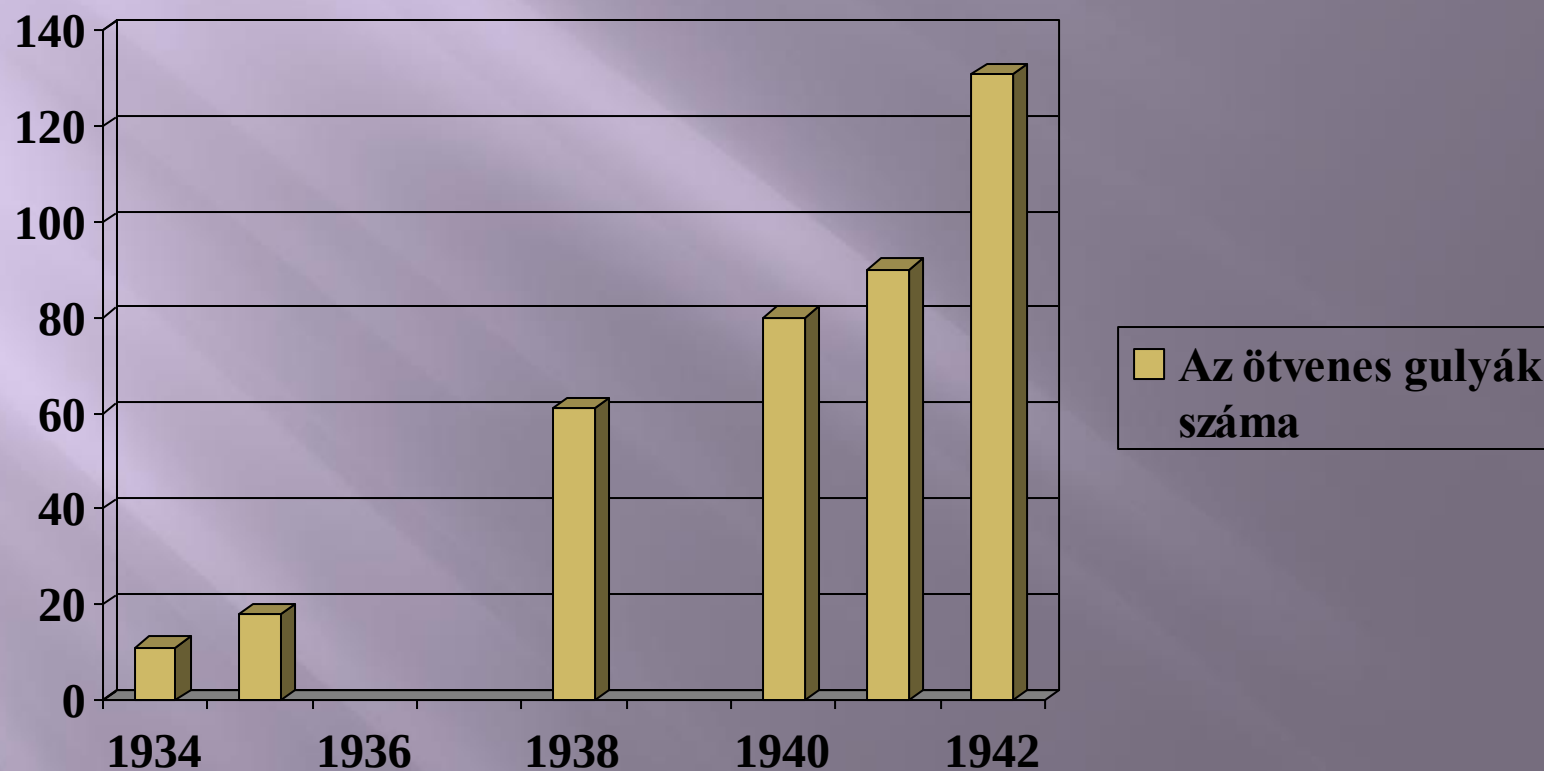
**A magyar szürke fajtaival kapcsolatos tenyésztés-
szervezési és törzskönyvezési feladatokat az 1931-ben
alakult Magyarmarha Tenyésztők Országos Egyesülete
látta el, és szervezte az ötvenes gulyák felállítását.**

A törzskönyvezett magyar szürke tehenek létszáma 1935-1940

Az ötvenes gulyák száma 1934-1942

Az ötvenes
gulyákkal
kapcsolatos
adatok

Kiss János
hortobágyi
gulyástól
származnak.

Az ötvenes gulyákba csak törzskönyvezett, szép, hibátlan küllemű tehenek kerülhettek. A Hortobágyon a cifragulyából válogatták ki az arra alkalmas egyedeket. 1938-ban a cifragulya fel is oszlott és 4 ötvenes gulya maradt belőle Macskatelken. Az ötvenes gulyák teheneit szarvsütéssel jelölték meg. Az elit törzstehenek a szarvszám elé egy "E" betűt kaptak. A borjak fülébe a gulyások beletetoválták az anyja szarvszámát. A tetoválásról nyilvántartást kellett vezetniük, amely tartalmazta a borjú apját is.

Az ötvenes beosztás kizárólag a borjak
származásának ellenőrizhetőségét szolgálta.

A bikák (60 db) Debrecen város bikái
voltak. A fedeztetési idényen kívül
Várostantyán jártak, bikagulyában

A Hortobágyon 1944-ig voltak ötvenes gulyák.

A két fajtamegőrző szervezet tevékenységének összehasonlítása

EJMfSZTE

▣ cél: A fajta hármias
hasznosításúvá alakítása,
és a kiváló igás
tulajdonságok megőrzése

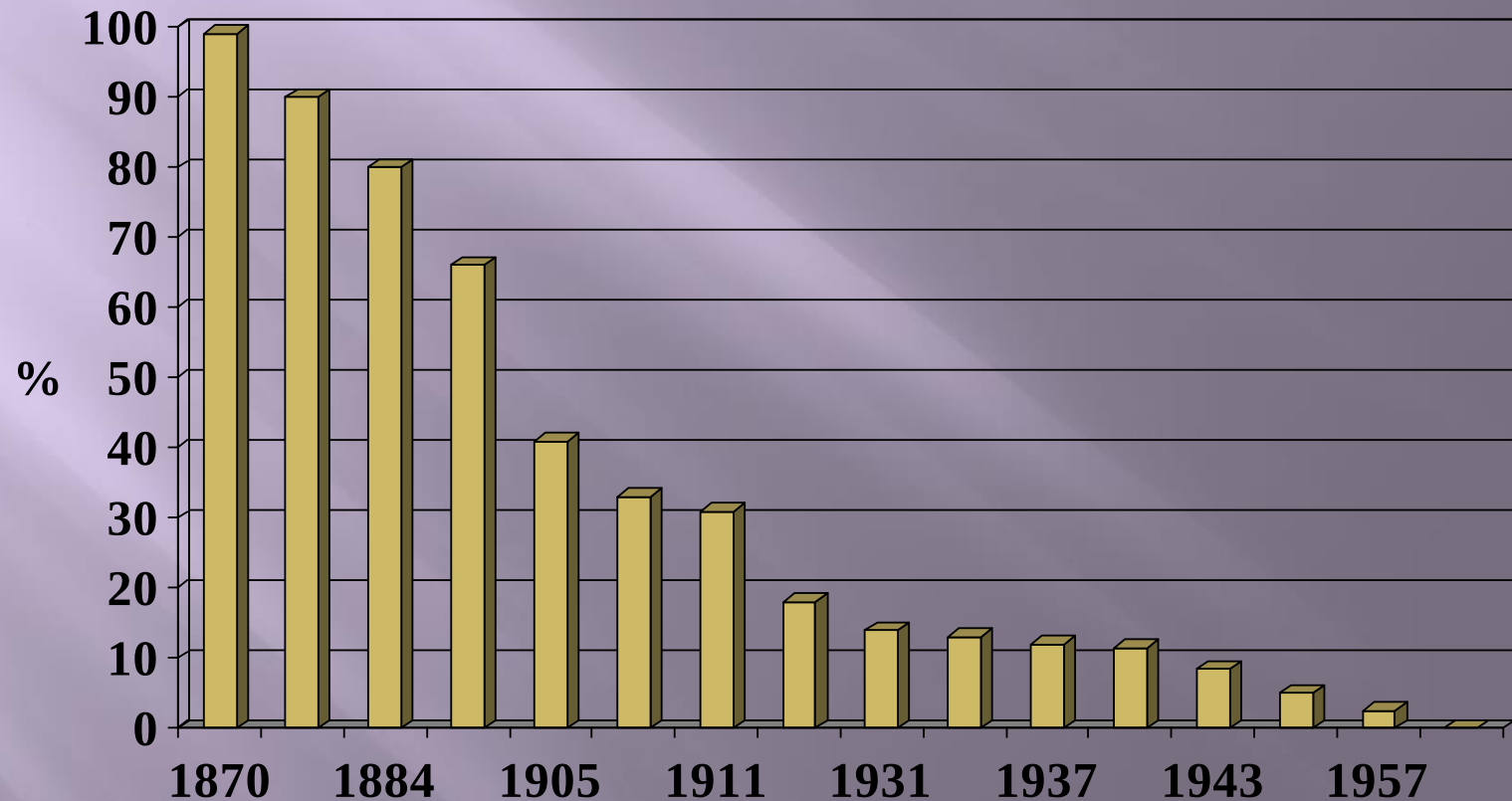
- Jelentős eredmények a
tejtermelésben
- A hústermelést nem
fejlesztették
- Törzskönyvezés,
új fajtastandard
- A tartás, takarmányozás
modernizálása

MmTOE

▣ cél: (elvben) a fajta
hármias hasznosításúvá
alakítása, (gyakorlatban)
a kiváló igás
tulajdonságok
megőrzése.

- A tejtermelés szerepe alárendelt
- A hústermelést nem
fejlesztették
- 50-es gulyák: származás
ellenőrzés, törzskönyvezés
- Visszatérés a gulyabeli
tartáshoz

A magyar szürke fajta aránya az ország szarvasmarha állományában 1870-1967

A 1945 után,
a mezőgazdaság
"szocialista átalakítása"
következtében
az ígásökör használata
néhány év alatt szinte
teljesen megszűnt,
így a magyar szürkemarha
végleg elveszítette
létalapját.

Az 50-es években a kosztromai fajtával végzett keresztezési és tejtermelési kísérlet után az 1960-as évek elején a magyar szürke tenyésztés mélypontra zuhant.

1. Avar nevű keresztezett tehén.

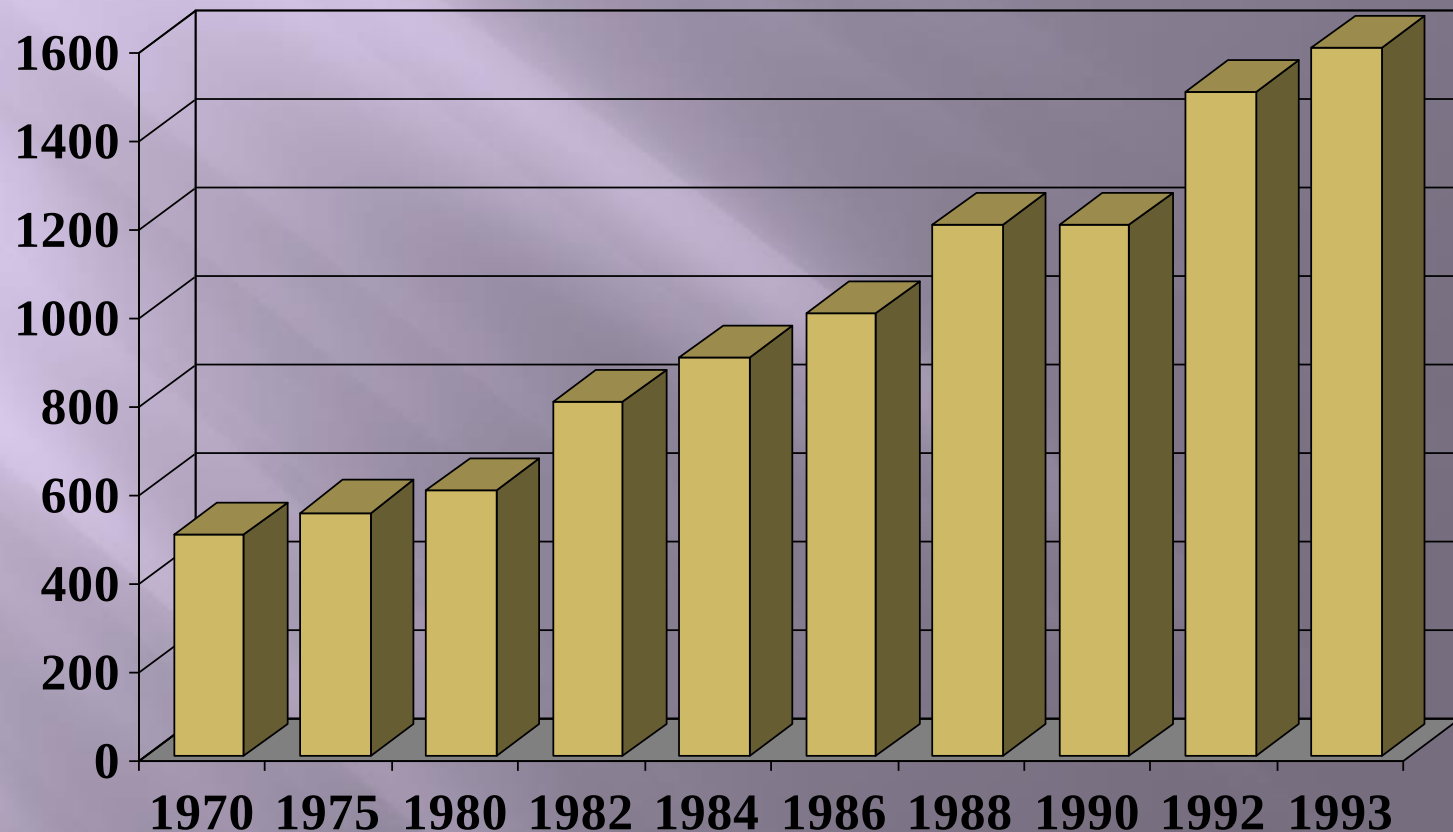
Anyja magyar szürke, apja kosztromai (orosz) fajta.

Túlzás nélkül állítható,
hogy csak néhány
elkötelezett, elszánt
szakember éleslátásán
és áldozatkészségén múlt,
hogy nem pusztult ki
teljesen és végérvényesen
a magyar szürke
szarvasmarha.

Az 1970-es évek óta
állami támogatással
és hosszú évek
szívós munkájával
sikerült e végveszélybe
jutott fajtát megmenteni.

A magyar szürke fajta tehénlétszámának alakulása 1970-1993

A magyar szürke fajta tehénlétszáma 2019

**Összlétszám
(Törzskönyvezett és árutermelő)
13450 db.**

Mára sikerült a fajta kipusztulásának veszélyét
elhárítani.
A magyar szürke szarvasmarha fennmaradása
biztosítotttnak tűnik.

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!